

Büky László

Karinthy Frigyes gubóinak nyomában

Karinthy Frigyes *Capillária* című regényében Gulliver seborvos a tenger mélyére kerül, mert a hajót, amelyen szolgál, egy német tengeralattjáró torpedója érte. Az orvos különös világba kerül a víz alatt, és különös dolgokat tapasztal, többek között ezt: „*Eleinte izgalomban nem vettem észre, hogy valami akadályoz a futásban – sárga, sima, aranyos szálak hurkolódtak kezemre, nyakamra, lábamra. Egyszerre elvágódtam, és nem tudtam mozdulni többet. Ezer és ezer szál kötözött össze, sűrűn, mint valami szöveték, gubó vagy háló – szemeim előtt keresztveződtek a szívós, vékony szálacskák. A dongó érezhet ilyesmit, mikor ostoba fejét befúrva a pók szövetékén, keresztül akarja törni, s egyszerre belegabalyodik*” (Karinthy Frigyes 1957a: 114–115). – (A következőkben e kiadás lapszámai és az író neve KF rövidítéssel szerepelnek.)

Amikor azután megjelenik a regényben a „[m]agas, rendkívül karcsú és mégis telt nőalak, rózsaszín köpenyben, lebegő és elfolyó hajában csodálatos színű virágok”, aki tágra meresztett szemmel nézte a seborvost, majd „[...] gyors és heves mozdulattal megrázta a fejét – suhogó hullámlás pezsdült meg körülöttem a lila fényű vízben s abban a pillanatban éreztem, hogy köteleim meglazulnak” (118). Nem írja meg Karinthy, hogy a capilláriai (király)nő hajzata lenne az az – „[...] aranyiszőke folyó, mely puhán ringott és lebegett körülötte a vízben [...]” (117) –, ami mozdulatlanágba kényszeríti a seborvost, de a történet erre vall, nem is szólva az „ezer szál kötözött össze” kifejezésnek a szerelemmel kapcsolatos társításáról, amire hajdani példa: „*Cumilla szép haja megkötőzészűvét, | Iffiu Delimannak [...]*” (Zrínyi 1651). A szimbolista és szecessziós XX. század eleji képzőművészetben nem ritka a női haj szinte túlzó méretű ábrázolása, ornamentikává alakítása (ld. Gustav Klimt: *Danaé*, 1907 k.; Pierre Puvis de Chavannes: *Fürdő fiatal lányok a tengerparton*, 1879; Peter Behrens: *A csók*, 1897). Karinthy leírása a nőalokról efféle rajzolatot ad. Ami szintén a szimbolikához kapcsolja a nők országának tenger alatti hölgyeit, az nem csupán a rózsaszín köpeny, a lebegő és elfolyó haj (a későbbiekben „*libegő aranyhajad, amely napsugár*”), hanem az itt élő nők egész testének tejüvegszerű, opálszerű átlátszósága is. Mindezzel szembeálló helyzet az, amelybe egy ideig a seborvos került, szövetékbe, gubóba.

A nőiséget, a (női) szépséget felidéző-jelképező *haj* az író *Pitypang* című versének (KF 2017: 22–23) egyik témapontja, amely a pitypangvirág részeivel párhuzamba kerül:

Kezed felé
Kezed, hajad felé
Kezed, hajad, szemed felé

*Kezed, hajad, szemed, szoknyád felé
Mit kapkodok?!*

[...]

*Porzód felé
Porzód, bibéd felé
Porzód, bibéd, szárad felé
Porzód, bibéd, szárad, szirmod felé
Mi kapkod így, pitypang?*

A XX. század első harmadában és utána is népszerű filmszínésznő (szőke) haját többször említi írásaiban Karinthy: „A hajáról, ami pontosan olyan szőkére van festve, és pontosan úgy hullámszik, mint Marlene Dietrichhel élükön, egy egész női hadsereg természetes csákója, vagy minek nevezzem?” (KF 1984a: 96). A női haj szépségét, illetőleg erotikus hatását közvetve jelzi a színésznő következő összefüggésekben való szerepeltetése is: „Nagy újság Hollywoodban s Marlene Dietrichnek, Szekszeppília királynőjének alattvalói, a földgömb női nemre besorozott hadserege, érzékeny füllel figyel a riadóra: a fejedelemlő új divatot hirdet!” (KF 1984b: 59); „Elcserélném szekszepilemet Marlene Dietrich költői tehetségével” (KF 1984c: 203).

A hajóorvosnak a királynővel való kapcsolata hosszabb idő múlva válik olyanná, mint amilyent a Zrínyi Miklós tollából való metafora ábrázol. Egyelőre csupán időlegesen és (látszólag?) fizikailag kerül mintegy gubóba zártságba. A szerelmi érzésnek a világtól való elfordító hatása csak később jelenik meg, amikor vallomást tesz Opula királynőnek. „A szerelem, a szerelem, | A szerelem sötét verem; | Beleestem, benne vagyok, | Nem láthatok, nem hallhatok” – írta meg Petőfi Sándor a gubóba zártságnak megfelelő állapotot. Petőfi nyelvhasználatában nem található meg a gubó szót a műveiből készült írói szótár szerint. A köznyelvben sem gyakori szónak számos jelentése van, az ÉrtSz. hét csoportot vesz föl, az első: „Bizonys rovarok, főleg szövőlepkék hernyója által maga köré szőtt burok, amelyben a hernyó bábbá, majd lepkévé fejlődik.” Az ehhez kapcsolódó jelentésárnyalat – „A selyemhernyó gubója, amelyből a selymet készítik” – írott forrásból a XVIII. század óta ismeretes, akkortájt terjedt a magyarországi selyemhernyó-tenyésztés, vö. Sollenghi 1770.

A Karinthy-regény tenger alatti nőországában különös, angolnára emlékeztető lények, úgynevezett bullokok élnek, fejüknek „arca volt, abban az értelem-ben, hogy emberre szoktuk mondani széles és dudoros, kopasz koponya és igen magas homlok alatt két hunyorgó, lobogó szem” (112), ezenkívül is meglepő a külsejük, mindenféle apró, csápszerű nyúlványok, uszonyok, körmök vannak rajtuk. A fantasztikus birodalomban ők a férfiak, ám az oihák (vagyis a nők) világában látszólag fölöslegesek, minegyikük „megvetett és lenézett kis háziállat formájában él – teste nincs ötvenedrésze sem az oiha testének s elete kényre-kedore ki van szolgáltatva az oihának” (131). Az oihák egyik tápláléka is a bullokok

fejéből kinyomott „sárgásfehér velő” (123). Ruházatukat is a bullokok adják: „Az a végtelenül finom és lenge selyemszövet, amibe az oihák átlátszó testüket burkolják, a már teljesen érett, öreg bullokok egy sajátos terméke, olyanféle, mint minálunk a selyemfonál. Az öreg, teljesen kifejlett bullok rendes körülmények között (ha előbb meg nem eszik vagy ki nem füstölik) begubózik: e célra agyából, száján keresztül, egy igen vékony, hosszú, fekete fonalat bocsát ki, hogy a gubó tömör és láthatatlan legyen. A bullok-gubót az oihák – éppen úgy, ahogy mi a selyemgubóval tesszük – forró vízbe dobják, a bullok-báb megdöglik, s a fonalat le lehet fejteni s szövetet csinálni belőle. Egy ilyen fonál egyszer kezembe került, hoztam is belőle magammal, s a vegyelemzésnél meglepetésemre kiderült, hogy ugyanabból az anyagból való, amiből nálunk a tinta készül” (146).

Karinthy a selyemhernyó gubókészítését, e burok feldolgozását mondja el, vagyis metaforára emlékeztető egyes allegóriával (allegoria mixta, ld. Fónagy 1970) adja az olvasó tudtára, hogy a valóságos világbeli, XX. század eleji polgári világ férfiszerepe *Capilláriában* nem érvényes. Ennek kifejezése az a váratlan fordulat mint irodalmi hatásforma, amely szerint a bulloggubó fonálának anyaga a földi világ tintájával egyezik. Ez az allúzió a férfiúi képességek felsőbbrendűségére vonatkozik, amely a regényben egyáltalán nem érvényes, vagyis arra, hogy a férfiak az írás, a tudomány, a műveltség letéteményesei.

Egy humoreszkben is megtalálható a selyemfonállal begubózó hernyó és az író, valamint a tinta párhuzamba állítása. A „Hogy mi az író, Pistike?” kérdésre az alábbi, ugyancsak allegorikus a válasz: „Hát így van az íróhernyóval is, Pistike. Az író bácsi fiatal korában eszik mindenféle levelet, de nem eperfalevelet, hanem olyan levelet, amit a feleségének mások írtak, írt levelet meg könyvlevelet [...] ez aztán az író fejében átalakul tintává [...] az író abbahagyja az evést, és kiengedi magából a tintaszálat, hogy begubózza magát, és majd lepke lesz belőle” (KF 1958a. II: 38–39).

A *begubózik* és a *gubózik* igék a Magyar nemzeti szövegtárban (MNSzt.) 9 és 8 adattal szerepelnek, gyakoriságuk ebben amiatt is ritka, hogy ugyanaz a szerző többször használja mindkét szót.

A *lepke* ~ *pillangó* és más rovar is föl-fölbukkan Karinthy műveiben. A diák-életről írott egyik novellájában található az ihlető forrás: „Mert valamit tudnak [ti. a lányok], amit én nem tudok. Különbözik buták és tehetetlenek, növényt és bogarat nem gyűjtenek, bélyeget se” (KF 1958b. I: 167).

Az író által tragikomédiának nevezett darabjában a valóság és a valósághoz való hasonlítás (mondhatni: filozófiai-stilisztikai kérdését feszegeti, amikor egy felhő látványához keresnek a szereplők a rovarok közül hasonlítási alapot:

Ember Lidérchez. Hogy van, művész úr?
Lidérc feléje fordul. Ó... Ember Sándor. – Kifelé mutat. Nézze... nézze... nem olyan, mint egy nagy, himporos lepke?
Ember. Nem. Olyan, mint egy kicsi, bemeszelt felhő.
Lidérc. Szitakötő... Egy kecses szitakötő...

Ember. Mondja, hány óraker szokott felkelni, ha arról van szó, hogy *szitakötőt* láthat?

Lidérc nem érti. Miféle *szitakötőt*?

Ember. Miféle *szitakötőt*?! Olyan *szitakötőt*, mint egy *szitakötő*. Egy egyszerű, eleven *szitakötőt*.

Lidérc. Nem értem.

Ember. Nem érti! Hát ha maga hét óraker kel fel, hogy egy repülőgépet lásson, ami még annyira se tetszik magának, mint egy *szitakötő*, mert hiszen csak úgy tud tetszeni valahogy, hogy a *szitakötőhöz* hasonlítja – akkor legalábbis háromkor muszáj felkelnie, ha arról van szó, hogy egy igazi *szitakötőt* lásson (KF 1957b: 116).

Egy másik, szintén elképzelt világban játszódó darabjában Délia énekében jelenik meg a *lepke*:

*Halkul a szivoverés
Elszáll a hang
Táncol a lepke*

*Arcodba csap.
Halkul a szivoverés
Elszáll a lepke
Már messze zümmög
Valahol kint
Vége szegénynek[.]*

Genius egy másik világot kezd megismerni, amelyekben fény van és nap, és látni lehet, ilyen képessége senkinek nincs, Genius sem tudja megmagyarázni, mi az, amit észlel. A lány dalában már előre megjelenik a motívum, amely, mint Délia dalában is, valami végzetes csapongás-pusztulás jelzése ezúttal a szerzői utasításban: „...*menned kell, iramló lábbal, tátott szájjal... kimeresztett homlokkal... futnod... arrafelé... arrafelé... eszméletlenül kapkod a horizont jelé... ahol az a Nagy, az a Nagy... Ezek a mozdulatok a lepketánchoz hasonlóak a láng körül*”.

(KF 1957d. I: 434; 438).

A női szépséggel és fiatalsággal összefüggő a lepkemotívum a hétköznapi életet élő Beatrice látomásában, amely kapcsán földidéződik az egyik barátja által Alighierinek nevezett diák, aki őt földbe gyökerezetten nézte, amint lejött a temp-lom lépcsőjén:

„[...] és két oldalán a lépcsőnek millió meg millió fehér báránnyelű... fehér galamb... fehér szárnyak... És ő lassan emeli két pillangó kezét...” (KF 1957c. II: 146).

A *Capillária* után kiadott *Kötéltánc* című regényében, amelyik 1923-ban jelent meg, szintén van a *gubóval* kapcsolatos ábrázolat. A nyitófejezetben egy pilóta készül leszállni:

„[...] egy pillanatra eleresztette a kormányrúd fogantyúját – a madár halkán siklott előre, ereszkedni kezdett. [Új bek.] A pilóta most lehajolt. Lábai előtt, kiterítve, ott feküdt a fehér selyembe göngyölt test, mint valami selyemgubó, elvékonyodva egyik végén. Óvatosan fejtette le a fejről a selymet: az arc szabaddá vált. Fehér volt és nyugodt a szép vonalú szája [...] a szép, mély bársonyszemek csukva voltak, és fölöttük kissé kérdőre emelve a szemöldök vékony és komoly íve. [...] Megcsókolta a két csukott szemét – habozott, de a száját már nem merete megcsókolni. Az arc nem mozdult a csókra [...] A pilóta visszagöngyölt selyemgubójába a holttestet, lábai elé eresztette vissza, és megragadta a kormányfogantyút. A madár farka szisszenve lecsapódott, emelkedett a váz, és nekifeszült a szélnek” (KF 1958c: 15–16). – (A következőkben e kiadás lapszámai szerepelnek.)

A földet érés után a pilóta egy barlangba rejti el a repülőt, a nagy erőfeszítéssel járó műveletet messziről „[...] ha ki látja, úgy vélte volna, fekete hangya viaskodik elejtett pillangó tetemével, hogy becipelje a föld alá” (19). Aztán elzárta a barlang bejáratát, „[...] homokból és gallyakból készített torlaszt, elfödte az egészet, mint ahogy a darazsak szokták télire eltett zsákmányukat, a tarka döglegyet befödni, hogy zümmögve szálljanak tovább” (20). (A rovarfajta párhuzamok pontatlanok. A fekete hangya aligha ejt el pillangót, olyan darázsfa pedig, amelyik télire táplálékot raktározna, nem ismeretes. Az ún. útonálló darázs szinte mindig pókot ejt zsákmányul, ebbe helyezi petéjét, majd üreget ás, amelybe a bénult pókot helyezi.)

Amikor majd a regény három személyiségben szereplő – Jellen Rudolf, Darman Dénes, Raganza – hőse visszamegy az elrejtett repülőgéphez:

„[...] a nagy tárgyat egy nyakig sáros, fáradt emberalak rángatja kifelé a hegyből, iszonyú erőfeszítéssel vonszolja maga után. A kerekek belesüppednek a sárba, nem engednek, ilyenkor hátrafut, alája mászik, lökni, emelni próbálja. Ugy hat a dolog, mint mikor a galacsintúró bogár egy veréb tetemét igyekszik felemelni, átgördíteni másik oldalára. [...] a gép nyílásába dugja kezét, mélyen lenyúl, előrebukó fejjel. Rángatni kezd valamit. Hátralendül, valami, amit rángatott, elszakadt a kezében: görcsösen összeszorított ujjai közt egy darab szennyes, fehér selyem. Nézi, arcához, orrához emeli, összeborzong, és elhajítja. Habozik, azután megint benyúl a nyílásba. Tapogat, keres. Mindkét keze elmerül valamibe. Most mintha súlyos, enyves, ragadós tömegbe tapadna: nagy erőfeszítéssel húzni kezd megint valamit. Bizonytalan tömeg emelkedik a nyílás szája fölé: szennyes, fehér selyembe burkolt tömeg. Megtámasztja az ülőke szélén, azután mintha érett banánt hámozna, bontogatni kezdi a selymet. Iszonyodva hőköl hátra. Habozik, odanyúl megint, a szétfolyó, mállott, barna pépet érintik ujjai, mikor visszakapja, golyó alakú kocsonya marad a két ujj között, borzadva rázza a kezét, a szennyes selyembe törli meg” (199–201). (A galacsinhajtó bogárról írtak esetleg hiperbolaként fogadhatók el, amúgy a rovar csupán trágyagömböcskét görget.)

Ugyanez a képzet jelenik meg feleségének halála után az író naplójában 1919. január 20-i bejegyzésben:

„Ma délután kint voltam a temetőben. Sokáig néztem a sírt: milyen furcsa, hogy olyan közel van hozzám, ha a szobában ülnénk együtt, se lehetne közelebb. És milyen rettenetes, hogy mégis nincsen itt: az a szétomló massa, ami itt szőröcsög alattam, mert ő, ez bizo-

nyos és mégis... hiszen ez volt ő, én istenem, ez a szurtos pép, ami koponyájában szikkad, mint romlott tejfel elhanyagolt csészében [...]" (Karinthy Frigyes 1938).

A korábban fehér selyemgubóba gyöngyölt holttestből szétfolyó barna pép lett, szennyes lett a fehér selyem, nem sikerült tehát a gubóba zárt lény átváltoz(tatás) a pillangóvá, amire célzást is tett korábban az író („*fekete hangya viaskodik elejtett pillangó tetemével*”). A döglegyek, a galacsinhajtó bogár, a golyó alakú kocsonya olyan együttlőfordulások, amelyek a pusztulásra utalnak, szemben a Capilláriában leírt ábrázolattal, amelyben a nő (és országa) a maga nemében (is) a szépség.

A *Capilláriában* a nő rabságába került férfi, a Kötéltáncban a három személyiségben szerepeltett hős vesztesége (a szeretett nő elvesztése) a világtól való elkülönülés kétféle jelensége. Mindkettő a gubóba zártág képze (Roman Ingarden kifejezésével) mint ábrázolt tárgyiasság jelenik meg. A gubóba zártágból való kikerülés, átváltozás kétféle kimenetelű.

A Karinthy-kortárs Babits Mihály ([1920:] 49) a gubó képzetet ugyancsak használja, nála a kiszabadulás jelképesége jelenik meg: „...*Mikor | kel ki vak szemhéjaitok nehéz gubójából az isteni Látás | fájdalmasan?*”. Babits kifejezésében a *gubó* = *szemhéj* metafora szerepel, és ami kikel, az „az isteni Látás” szimbolikus (mondhatni?) lepkéje. A nyelvjárásokból ismerhető a *gubó* szó ‘szemgolyó’ jelentésben is egyetlen előfordulással, ezt a szójárást a Bán-patak völgyéből jegyezték föl (Nyr. 1902: 468).

Radnóti Miklósnak leginkább korai lírájában tapasztalható érzéki tájábrázolás, ám később is rajzol képeket a tájról, amelynek a több értelemben is sötét állapotában is várja az idillt, a még elzárt szépség-békesség lepkéjének megjelenését a gubó- és lepkemotívummal (Radnóti 1959: 156):

*Fű nő, rügy izzad, hallgatag
gubók ölében készül már a lepke,
halat pólyálgat a patak,
gyöngy pára száll az álmodó hegyekre.*

A fenti példák ellenére is tudható, hogy a *gubó* szó használata meglehetősen ritka, a 187 644 886 szó terjedelmű Magyar nemzeti szövegtárban 15 előfordulás van (MNSzt.), ezekből kilenc van szépirodalmi szövegben. Tamási Áron írásaiban nyelvjárásinak tartható a szó beépítése: „*Én pedig meghúzódtam az egyik sarokban, akár egy óriási cseremakk vagy talányos, nagy gubó*” (Tamási Áron www-1); „*De szegény asszony, kinek egy gubó [‘daganat, bibircsók’] is volt az arcán, nem tudott sem rajtam, sem anyámon segíteni*” (Ragyog egy csillag, Tamási Áron www-2).

Határ Győző műveiben a *gubó* és *gubózik* a képépítés eszköze: „*Te is beleszülettlé ebbe a kényelembe; a Hárfás már kezdettől fogva ott ringatott képzelgéseinek márványtengerén, tornyában téged gubózott, és épp ezért még csak meglepetést sem mutatott, amikor egy kora tavaszi délutánon előléptél, Óriáspillangó, a gubó megfoszló selyemszállai mögül*” (Határ www-1); hasonlóképpen metaforikus kép: „*[...] bizonytalanság vesz körül, de úgy, mint a hernyóbábot a gubó, ha a gubó maga a sötét világegyetem. Vessed le*

a gubót, ember, vedd le a bizonytalanság koporsóját: tanulj meg lepkeszárnyon emelkedni [...]” (Határ www-2).

A *te Óriáspillangó metaforához szemantikai mezőkapcsolattal tartozik a gubó, amelynek „megfoszló selyemszájai” közül bontakozik ki a képzelgések személye (is). A másik szöveghely a bizonytalanság hasonlaltal való magyarázata, amelyhez a *gubó sötét világegyetem metafora kapcsolódik. Ebben a sötét nem csupán a fény hiányát, hanem a nyomasztó, a leverő, a kétségbeejtő állapotot is jelenti. A gubó ugyanakkor a felsorolás következő elemével is asszociál, hiszen bizonytalan, hogy a gubó nem koporsója lesz a várva várt lepkének. Ez a lepkeszárny metonímia szintén beletartozik a gubó–pillangó képzetkörbe, egyszersmind metaforikus, a bizonytalanság koporsója szókép révén a halálon, a pusztuláson való túlemelkedés, túlszárnyalás lehetőségére utal.

A gubó főnév és a (be)gubózik ige használata a személyiség mástól vagy a világtól való elzárkózását, ugyanakkor az ilyen kívánatos vagy nem kívánatos állapotból való kibújást, kikerülést képes sugalmazni az olvasó számára. A valóság hernyójának átalakulása, a lepke-pillangó bevonása az ábrázolt tárgyiasságok közé nem csupán az elzárkózás ellentéte, hanem a világ szépségének vagy éppen az érzelmeknek jelzése.

Irodalom

Babits Mihály [1920.] Az óriások költögetése. In: *Nyugtalanosság völgye*, A Táltos kiadása, Budapest. 48–49.

Fónagy Iván 1970. [Az] allegória. [1. rész.] In: Király István főszerk. et al., 1975–1995. *Világirodalmi lexikon* 1–13.

Határ Győző www-1. *Pepito és Pepita*. https://reader.dia.hu/document/Hatar_Gyozo-Pepito_es_Pepita-122_ (2020. I. 18.)

Határ Győző www-2. *Csodák Országá HÁTSÓEURÁZIA*. https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/HATAR/hatar00169a_kv.html (2020. I. 18.)

Karinthy Frigyes 1938. *Kiadatlan naplójából*. *Nyugat* XXXI 12: 436–441. Karinthy Frigyes 1957a. *Utazás Faremidóba – Capillária*. *Gulliver hatodik útja*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 63–209.

Karinthy Frigyes 1957b. *Holnap reggel* (Tragikomédia három felvonásban). In: *Hökömszínház* I–III. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. I: 5–141.

Karinthy Frigyes 1957c. *Beatrice*. In: *A lélek arca* I–II. Összegyűjtött novellák. Magvető Könyvkiadó, Budapest. II: 144–147.

Karinthy Frigyes 1957d. *Lepketánc* (Fantasztikum egy felvonásban). In: *Hökömszínház* I–III. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. I: 395–444.

Karinthy Frigyes 1958a. *Allegória az íróról*. In: *Az egész város beszél* I–IV. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. II: 38–41.

- Karinthy Frigyes 1958b. A lányok. In: *Az egész város beszél* I–IV. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. I: 167–71.
- Karinthy Frigyes 1958c. *Kötéltánc*. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- Karinthy Frigyes 1984a. Nem ismertem meg. In: *Szavak pergőtüzében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 1984. 95–97.
- Karinthy Frigyes 1984b. Marlene Dietrich azt üzenté... In: *Szavak pergőtüzében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 1984. 59–63.
- Karinthy Frigyes 1984c. Csénzs. In: *Szavak pergőtüzében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 1984. 200–204.
- Karinthy Frigyes 2017. Pitypang. In: *Összegyűjtött versei*. Magvető, Budapest. 22–23.
- MNSzt. = *Magyar nemzeti szövegtár*. MTA Nyelvtudományi Intézet. http://mnsz.nytud.hu/secret/szovegtar_hun.html (2020. II. 18.)
- Nyr. = Válaszok. *Magyar Nyelvőr* XXXI [1902]: 463–471.
- Radnóti Miklós 1959. Éjféli. In: *Összes versei és műfordításai*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 156–157.
- Sollenghi Károly 1770. *Új módi magyar selyemruha*. Landerer János Mihály, Pozsony
- Tamási Áron www–1. Hopposi legények, https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/TAMASI/tamasi00243/tamasi00377_o/tamasi00377_o.html (2020. I. 24.)
- Tamási Áron www–2. Ragyog egy csillag, <https://mek.oszk.hu/01000/01090/01090.htm> (2020. I. 24.)
- Zrínyi Miklós 1651. Obsidionis szigetianæ. In: *Adriai tengernek Syrenaia*. Pars prima, 72. vsz.